

TÜRKİYE MUNDSELL-FLEMİNG MODELİ'NDE NEREDE BULUNABİLİR?

M. Kemal DEĞER*
Ö. Selçuk EMSEN**

Özet: Keynesyen gelir-harcama orijinli Mundell-Fleming modeli, dışa açık bir ekonomide dış fazla-işsizlik, dış fazla-enflasyon, dış açık-enflasyon veya dış açık-işsizlik durumlarının olduğunu göstermektedir. Oysa dış fazla veya açık durumunun yanı sıra hem enflasyonun hem de işsizliğin birlikte yaşandığı durumlar daha yaygındır. Gerçekte MF modelinin eksikliği, köken olarak Keynesyen bakış açısında olmasına rağmen, iç ekonomide toplam arz eğrisini klasik yaklaşımdaki gibi almasından kaynaklanmaktadır

I. Giriş

Dışa kapalı ekonomilerde önemli olan iç dengenin, yani tam istihdam düzeyinin fiyat istikrarı ile birlikte sağlanmasıdır. Oysa dışa açık ekonomilerde makroekonomi politikalarının başlıca amacı, iç dengenin (yeterince düşük enflasyon ve işsizlik oranları) yanında dış dengenin de (genel anlamda ticaret bilançosu dengesi olan ihracat ve ithalat denkleğinin) sağlanmasıdır. Mundell-Fleming (MF) Modeli'nde genel olarak iç ve dış dengenin nasıl sağlanacağı, analitik olarak gösterilmektedir. Buna göre, modelde denge unsuru, iç ve dış dengenin birlikte sağlandığı tek bir noktada gerçekleşir. Aksi durumlarda model, sermaye hareketliliği koşulu altında, bir ülkenin dört alternatif durumdan biriyle karşı karşıya bulunabileceğini ileri sürmektedir. Buna göre bir ülke ya işsizlik-dış açık, ya işsizlik-dış fazla, ya da enflasyon-dış açık veya enflasyon-dış fazla durumlarından biriyle karşı karşıya bulunabilir. Oysa günümüzde çoğu ülkede yaşanan olgu, enflasyon-işsizlik-dış açık şeklindedir. Bu çalışmada geleneksel MF modelinin mevcut durumu açıklamadaki yetersizliği tartışılarak, böyle bir duruma uygun analitik bakış açısı geliştirilmeye çalışılacaktır.

II. Geleneksel Mundell-Fleming Modeli

Keynesyen iktisatta iç dengenin sağlanması, para ve mal piyasalarının aynı anda dengede olmasıyla mümkün olabilmektedir. Makroekonomik analizlerde mal ve para piyasalarındaki dengenin IS ve LM eğrileriyle gösterimi bir gelenek olmuştur. Burada IS (yatırım-tasarruf) eğrisi, mal piyasası dengesini

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

sağlayan faiz oranı ve milli gelir düzeyi bileşimlerini verir. LM (reel para talebi-arzı) eğrisi ise reel para talebini reel para arzına eşitleyen faiz oranları ile milli gelir düzeyi bileşimlerini gösterir (Seyidoğlu, 1996: 462-465). Ancak IS-LM eğrilerinin kesiştiği noktadaki denge gelir düzeyi, her zaman tam istihdam veya çalışma düzeyinde bulunmayabilir. İç denge, milli gelirin tam istihdam düzeyinde dengede bulunması ve buna bağlı olarak ekonomide bir işsizlik ve enflasyon durumunun olmadığı anlamına gelir. Diğer bir ifadeyle ekonominin toplam arz eğrisinin klasik aşama^(*) olarak ifade edilen potansiyel milli hasıla düzeyinde yatırım-tasarruf ve reel para arzı-talebi dengesinin sağlanması, genel anlamda optimal iç dengeyi ifade eder.

Dış denge ise ticaret bilançosu dengesizliklerini giderici nitelikte olan bir dengeleyici sermaye hesabıyla mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede milli gelir düzeyi ile faiz oranları önemli roller üstlenmektedir. Şöyle ki, milli gelirin marjinal ithalat eğilimine bağlı olarak doğurduğu ticaret bilançosu açığı (fazlası), faiz oranının uyardığı sermaye bilançosu fazlası (açığı) ile dengelenebilmektedir. Bu denge noktalarını birleştiren doğruya da dış denge veya ödemeler bilançosu (ÖB) doğrusu denilir. Burada sermaye hareketliliği gerçek hayata uygun olarak "sınırlı" kabul edilmektedir (Seyidoğlu, 1996: 470-471).

IS-LM modelinin sınırlı sermaye hareketliliği koşulları altında, açık ekonomilere uygulanmış şekline, bu analizleri ilk defa 1960'larda geliştirmiş olan iktisatçıların isimlerine atfen Mundell-Fleming modeli denilmektedir. Daha sonra MF yaklaşımının geliştirilmiş versiyonları da türetilmiştir ki, bunlardan birisi de "Swan Grafiği"dir (Salvatore, 1990: 525-527).

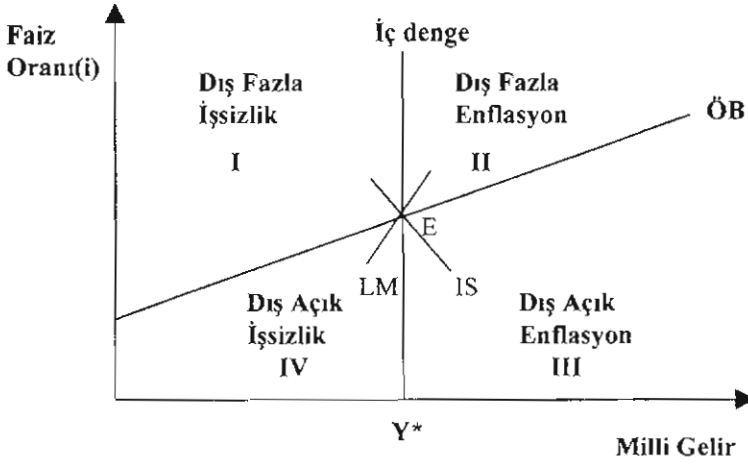
MF yaklaşımında, atıl kaynaklara sahip olan dışa açık bir ekonominin uluslararası parasal ekonomi üzerine büyük bir etkiye sahip olduğunu gösterir. Bu iki yazar, Keynesyen gelir-harcama yaklaşımına uluslararası sermaye hareketliliğini dahil etmiştir. Mundell'in geliştirdiği tam sermaye hareketliliği varsayımı ile MF modelinde yerli ve yabancı tahviller tam ikame edilebildiğinden, tahvil gelirleri arbitraj olanakları nedeniyle daima eşitlenmektedir. Yani iç faiz oranı ile dış faiz oranının birbirine eşit olmaktadır. Dolayısıyla örtüsüz faiz paritesi koşulu sağlanmaktadır (Ertürk, 1994: 104 ve Pentecost, 1996: 89):

$$i = i^*$$

Ancak sermayenin önünde engellerin bulunması, gerçek anlamıyla sınırsız sermaye hareketliliğinden çok, sınırlı sermaye hareketliliğine olanak vermektedir.

MF modeli çerçevesinde ifade edilen söz konusu durumlar aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

(*) Keynesyen uzun dönem toplam arz eğrisi; Keynesyen, ara ve klasik aşama olarak nitelendirilen üç aşamadan oluşur.

Şekil 1: Sermayenin Faiz Oranı Farklığına Sınırlı Ölçüde Duyarlı Olduğu Durumda Ekonomik Denge ve İstikrarsızlık Bölgeleri

Grafikte Y^* , tam istihdam veya potansiyel milli hasıla seviyesini göstermektedir. Y^* doğrusunun sol tarafında eksik istihdam nedeniyle veya kaynakların etkin olmadıkları alanlarda kullanılması sonucu israf edilmesi nedeniyle ortaya çıkan (gizli işsizlik gibi) bir işsizlik sorunu vardır. Y^* doğrusunun sağ tarafında ise ekonomi tam istihdam düzeyinde olduğundan, üretimde kullanılabilecek kaynakların yeterli olmaması nedeniyle arz yetersizliği ve talep fazlalığı, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi olarak bilinen enflasyon sorununun olduğunu gösterir. Diğer taraftan, sermaye faktörünün ülkeler arası faiz oranları farklılığına karşı duyarlılığı yansıtan yatık bir ÖB doğrusunun üst kısmında, dış fazla sorunu varken, doğrunun alt kısmında ise bir dış açık problemi vardır.

Açık ekonomilerde iç denge ile dış dengenin birlikte sağlanması düşünülür. Buna göre grafikte E noktası, iç ve dış dengenin birlikte sağlandığı tam istihdam milli gelir düzeyini göstermektedir. Bu noktanın dışındaki bütün alanlarda belirli iç ve dış ekonomik sorunlar mevcuttur. İç ve dış istikrarsızlık durumlarında ilke olarak para ve maliye politikalarıyla her iki dengenin sağlanması mümkün olmakla birlikte, uygun politika bileşiminin belirlenmesi için Mundell tarafından geliştirilmiş “amaca uygunluk kuralı” adında bir ilke vardır. Bu kurala göre, her politika aracı hangi amaç için daha etkili oluyorsa o amaçla eşleştirilmeli ve yalnız o amaç doğrultusunda kullanılmalıdır. Bunun içinde her politikayı yürütmekle görevli organların birbirinden bağımsız olması gerekir. Burada, ilke olarak para politikası dış denge maliye politikası da iç dengenin sağlanmasında daha etkindir.

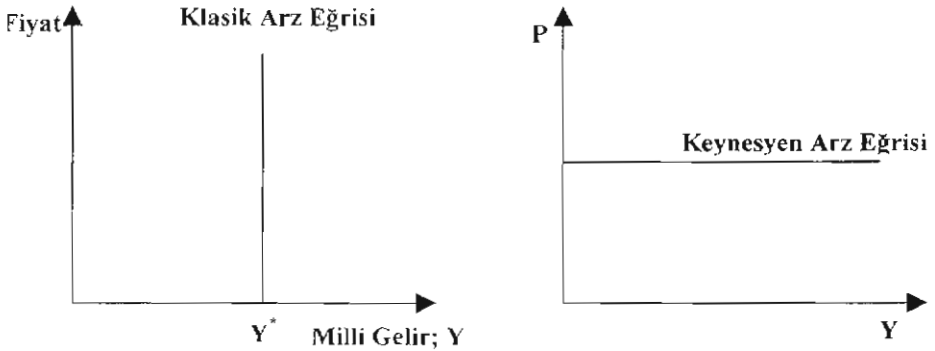
MF modeline göre istikrarsızlık bölgeleri ve bunların çözümü için yapılması gereken politika uygulamaları aşağıdaki gibidir (Seyidoğlu, 1996: 475).

<u>Bölge</u>	<u>İstikrarsızlık Türü</u>	<u>Para Pol.</u>	<u>Maliye Pol.</u>
I	İşsizlik, Dış Fazla	Genişletici	Genişletici
II	Enflasyon, Dış Fazla	Genişletici	Daraltıcı
III	Enflasyon, Dış Açık	Daraltıcı	Daraltıcı
IV	İşsizlik, Dış Açık	Daraltıcı	Genişletici

Bu modelin önemli bir eksikliği, Türkiye gibi gelişmekte olan ülke (GOÜ)'lerde işsizlik ve enflasyonun bir arada yaşandığı (stagflasyon) durumu yansıtmamasıdır. Bu analizlerde kullanılan iç ve dış denge doğrularına göre oluşan istikrarsızlık bölgelerin hiç birisinde aynı anda enflasyon ve işsizliğin yaşanmadığı açıkça görülmektedir. Keynesyen iktisat ekolüne göre ekonomide işsizlik ve enflasyon aynı anda bulunmaz; ekonomide ya işsizlik ya da aşırı istihdam sonucunda ortaya çıkan bir enflasyon sorunu vardır. Oysa gerçek dünyada hem işsizlik hem de enflasyonu aynı anda yaşayan birçok GOÜ vardır. Bu durum, kanaatimizce MF modelinin önemli bir eksikliği şeklinde görülmektedir. Bu çalışmada MF modelinde gözlenen söz konusu eksikliği gidermek amacıyla, iktisat teorisi bilgileri ışığında bir egzersiz yapılmaya çalışılmıştır.

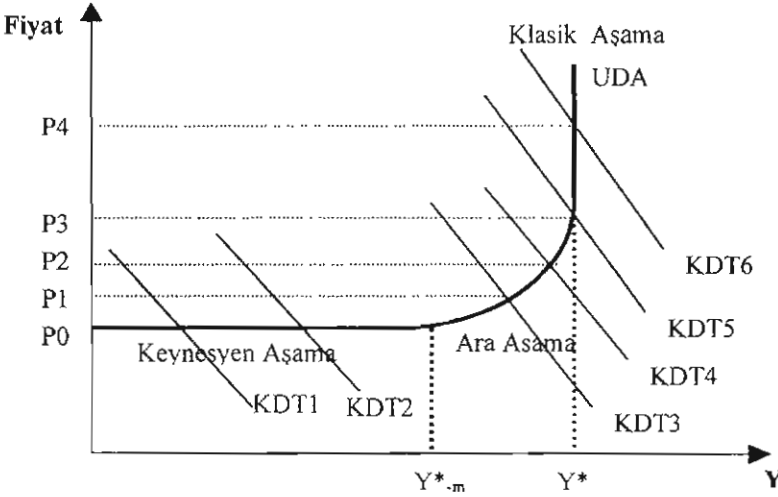
III. Mundell-Fleming Modelinin Eksikliği ve Bu Eksikliğin Giderilmesi

Bu modelin işsizlik ve enflasyon sorunlarını aynı anda yansıtmamasındaki eksikliğin nedeni, analizlerde kullanılan iç denge milli gelir doğrusunun (toplam arzı yansıtan), tam istihdam milli gelir düzeyinden çıkan dik bir doğru ile gösterilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu doğru, klasik iktisat ekolünün ileri sürdüğü kaynakların tam istihdamda kullanılarak elde edilen toplam arzı yansıtır. Oysa Keynes'e göre toplam arz eğrisi yatay eksene paralel bir doğru ile temsil edilir. Bu iki durum aşağıdaki grafiklerle gösterilmiştir.

Şekil 2: Klasik ve Keynesyen Arz Eğrileri

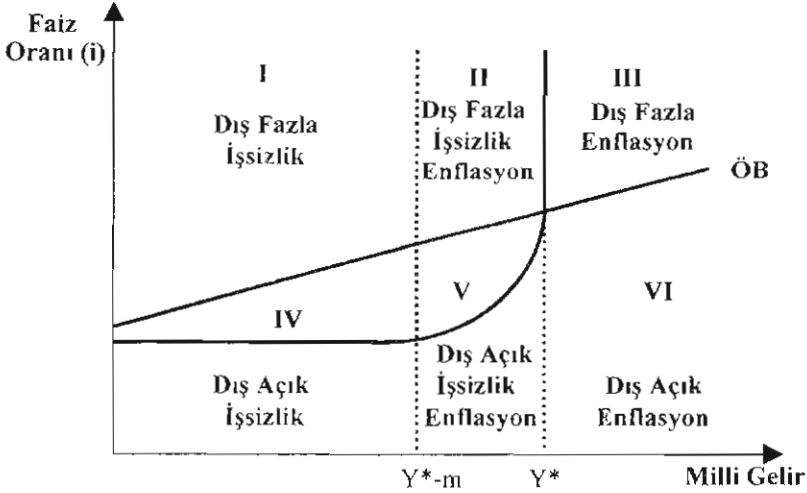
Toplam arz eğrisinin başlangıcı Keynesyen nitelikte olup, belli bir ara aşamadan geçerek tam istihdam gelir seviyesine ulaştınca klasik arz eğrisi niteliğini taşımaktadır. Bu durum ise aşağıdaki grafikte gösterildiği gibidir (Lipsey vd. , 1990: 178 ve Dornbusch and Fischer, 1998: 201).

Şekil 3: Toplam Arz Eğrisi

Ekonomi başlangıçta Keynesyen aşamada olduğu durumda, kısa dönemli talep şokları yardımıyla atıl kaynakların kullanılmasıyla herhangi bir fiyat artışı olmaksızın toplam milli gelir seviyesi artırılabilir. Keynesyen aşama, Y^*_{-m} milli gelir düzeyine kadar devam etmektedir. Bu gelir düzeyinden sonra, talep artışlarının verimsiz kaynakların kullanılması ve üreticilerin üretimlerini azaltmaları nedeniyle tam olarak karşılanamaması nedeniyle fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine yol açar ki, bu da ılımlı enflasyon olarak adlandırılabilir. Yine ara aşamada kaynaklar tam istihdam düzeyinde bulunmadığından, ekonomide bir işsizlik sorunu da mevcuttur. Dolayısıyla ekonominin üst potansiyel milli hasıla düzeyine ulaştırılması, aynı zamanda iktisadi büyüme olarak da adlandırılır. Böylece Y^* milli gelir düzeyi, milli ekonomide mevcut üretim faktörleri ve teknoloji düzeyiyle ulaşılabilecek son aşamadır. Bu nedenle Y^* 'in ötesinde bir milli gelir seviyesine ulaşmak için ekonomide talep şokları sonucunda süregelen enflasyon sorunu söz konusu olur.

MF modeli analizlerine bu arz eğrisini taşıdığımızda, ekonomide ortaya çıkabilecek ekonomik istikrarsızlık bölgeleri aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Şekil 4. Yeni Arz Eğrisi Durumunda Ekonomik İstikrarsızlık Bölgeleri

Y^* ile gösterilen milli gelir doğrusu tam istihdam üretim miktarını göstermektedir. Y^*_{-m} ise, Keynesyen aşamadan ara aşamaya geçiş sonrası milli gelir düzeyini yansıtmaktadır. Y^*_{-m} ve Y^* arasındaki bu ara aşamada, ekonomide hem eksik istihdam sonucu işsizlik hem de talep artışları sonucu (gerek üretim maliyetlerinin artmasından gerekse üretimin kısılmasından kaynaklanan) enflasyon sorunları yaşanmaktadır. Özellikle II ve V nolu bölgelerde genellikle GOÜ'ler dengeyi tesis etmektedirler. Çünkü bu ülkelerde teknoloji gelişmemiş ve yaygınlaşmamış olduğundan, Y^* düzeyine ulaşmak ve buna bağlı istikrar sağlamak mümkün olmamaktadır. Y^* düzeyine ulaşmak için izlenen genişletici para ve maliye politikaları, geçici bir süre işsizlikte azalışa ve milli hasılda artışa yol açmaktadır. Fakat ekonomi bu yeni denge düzeyinde tutunamadığından, tekrar eski gelir düzeyine dönmektedir. Y^* düzeyine ulaşmak için yine genişletici para ve maliye politikası sıklıkla uygulandığından, bu kez süregelen enflasyon ve işsizlik durumu birlikte var olmaktadır. Ayrıca milli ekonomiyi genişletici nitelikte uygulanan harcama genişletici politikalar da ithalatı uyardığından, dış açık da kronik hale gelmektedir. Özetle ekonomi, II nolu alanda ise, hem enflasyon ve işsizlik hem de dış fazla; V nolu alanda ise, hem enflasyon ve işsizlik hem de dış açık problemleri yaşamaktadır.

IV. Sonuç

Dışa açık bir ekonomide MF modelinde belirtildiği gibi sadece dış fazla-işsizlik, dış fazla-enflasyon, dış açık-enflasyon veya dış açık-işsizlik durumları değil, çoğunlukla dış açık (veya fazla) ve enflasyon ile işsizlik durumları söz konusu olmaktadır. MF modelinin bu son durumu yansıtamamasının altında yatan etkenlerden biri, yaklaşımın varsayımları ve

bakış açısının hemen hemen tümünün Keynesyen orijinli olmasına karşın, iç dengede toplam arz eğrisinin klasik arz eğrisi şeklinde gösterilmesinden dolayıdır. Bu çalışmayla MF modeline Keynesyen perspektife sahip toplam arz eğrisi ilave edilerek, ekonominin dış açık vermesinin yanında, içte hem işsizlik hem de enflasyonu birlikte yaşayabileceği analitik olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Summary: The model of Mundell-Fleming based originally on Keynesian income-expenditure shows that there exist external surplus-unemployment, external surplus-inflation, external deficit-unemployment, and external deficit-inflation in an open-economy. Whereas it is rather common that inflation and unemployment in addition to the situation of external surplus or deficit have been experienced at the same time. In fact, the most important disadvantage of the model is that it accepts total supply curve in domestic economy as classical approach does although it has Keynesian view of point originally.

Kaynaklar

- Devereux, J. and Connolly, M. (1996) "Commercial Policy, the Terms of Trade and the Exchange Rate Revisited", *Journal of Development Economics*, Vol. 50, pp: 81-99.
- Dornbusch, R. and Fisher, S. (1998) **Makroekonomi** (Çev. Salih Ak vd.), Akademi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Dornbusch, R. and Fisher, S. (1980), "Exchange Rates and the Current Account", *The American Economic Review*, Vol. 70, No. 5, pp: 960-971.
- Ertürk, E., **Döviz Ekonomisi**, Der Yayınları, İstanbul, 1994.
- Lipsey, R. G., Steiner, P. D., Purvis, D. D. and Courant, N. P. (1990) **Macroeconomics**, Harper Collins Publishers, New York,.
- Salvatore, D., **International Economics**, Macmillan Publishing Company, New York, 1990.
- Seyidoğlu, H., **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, İstanbul, 1996.